

ИЗОБРАЗИТЕЛНИ ТЕХНИКИ В АРТТЕРАПИЯТА (ИЗОТЕРАПИЯ)

Даниела Заберска

PICTORIAL TECHNIQUES IN ARTTHERAPY

Daniela Zaberska
d_zaberska@abv.bg

ABSTRACT

The paper deals with the differences between educational and therapeutical art studies, as well as the selection of materials and techniques for creative activities

Key words: arts, therapy, education, fine and applied arts

Арттерапията е специфична форма на психотерапия чрез изкуство – най-вече чрез творческа дейност. Основна цел е процесът на хармонизиране на личността чрез развитие на самопознанието и себеизразяването. С помощта на въображението чрез арттерапията се дава изява на съществуващи конфликти между съзнателното и подсъзнателното, както и възможност за преодоляването им. Водеща е идеята за творческия акт, в който човек може да усети и разбере себе си, да даде свободен изказ на мислите и чувствата си и да се освободи от негативните последици на вътрешни противоречия.

Поради това, че въздействат чрез изразните средства на различни изкуства, наименованията на видовете арттерапия се определят чрез спецификата на тези изкуства: музика – музикотерапия, изобразително изкуство – изотерапия, театър, образ – имаготерапия, литература, книга – библиотерапия, танц, движение – кинезитерапия. Различните видове арт-терапия намират приложение в медицината и в психологията в зависимост от лечебното или корекционно въздействие и от формата на провеждане (групова и индивидуална), като обща за всички е художествената дейност. Често ръководещият терапията работи в няколко направления едновременно – например рисуване по асоциация от музикално произведение – затова за всички тези направления се използва общото название – арт-терапия.

Една от най-практикуваните форми на арт-терапията е изотерапията. Процесът се осъществява чрез средствата на изобразителното

изкуство – рисуване, моделиране, апликиране, приложни изкуства. Той може да се осъществи по няколко начина:

- анализ и интерпретация на съществуващи произведения на изкуството;
- самостоятелно творчество (създаване на произведения на изкуството);
- съчетаване на самостоятелно творчество с анализ и интерпретация.

Тук логично изниква въпросът: кой може да ръководи арттерапията и какви професионални умения трябва да притежава? Според К. Рудестам не е необходимо той да бъде художник. „Много по-съществен е неговият интерес към проблемите на художественото творчество”

[2, с.269]. В някои европейски страни (Великобритания) арттерапевт е официално призната професия – практикуват я предимно хора с художествено, психологическо или педагогическо образование, получили допълнителна квалификация.

В много случаи изотерапията има психотерапевтична функция, като помага на детето да се справи с психологичните си проблеми. На нея се гледа основно като на проекция на детската същност, символичен израз на неговото отношение към заобикалящия го свят. В тази връзка от изключителна важност е умението на артпедагога да разграничава в детската изобразителна дейност онези особености, по които съдим за нивото на интелектуалното развитие и степента на владеене на изобразителните техники от една страна, и особеностите на детската рисунка, отразяващи личностни характеристики - от друга.

Могат да се определят няколко съществени разлики в подхода към изобразителната дейност в арттерапевтичните занимания и урочната дейност:

- при обучението по изобразително изкуство урокът по рисуване винаги е старателно обмислен в детайли и планиран от преподавателя, а в терапевтичните занимания с изкуство дейността се характеризира най-вече със своята **спонтанност**;

- докато основна **цел** на урока по рисуване е овладяването на нови изобразителни техники и изразни средства, то арттерапията цели самоизразяване в процеса на дейността, т.е. терапията е подчинена на потребностите на детето, а не на образователния процес;

- **резултат** от дейността – при арттерапията оценката на рисунката не се основава на изобразителните умения, качеството не е важен критерий, стойността на изображението се свързва с визуализирането на вътрешните преживявания и поэтапното преодоляване на личностните проблеми. Преценката на рисунката от урочната дейност акцентува върху степента на владееене на различни изразни средства и изобразителни техники;

- задачата на възрастния в учебното (дидактическо) рисуване се различава от тази в терапевтичното рисуване. По време на урока по изобразително изкуство педагогът организира процеса на усвояване и затвърдяване от учениците на нови техники и изразни средства. В арттерапията възрастният (психолог или художник) подпомага детето в осъзнаването и разрешаването на проблемна ситуация, да я визуализира в процеса на изобразителна дейност и да намери благоприятен изход от нея.

В медицината приложението на арттерапията е свързано с лечебно – рехабилитационни задачи, а в психологията - до голяма степен с корекционно – профилактични. Като се вземе под внимание цялото разнообразие от различни форми на арттерапевтичната работа и значителните различия между отделните групи деца, трябва да се изтъкне и общото между тях. Една от тези особености е, че в повечето случаи децата се затрудняват да изразят с думи своите проблеми и преживявания. Много по-естествена за тях е невербалната експресия, в това число и изобразителната. Децата са много по-спонтанни, в своите произведения; преживяванията им звучат непосредствено, без да са „цензурирани“ от съзнанието. Ето защо детският разказ, илюстриран в изоб-

ражение, е лесно достъпен за възприемане и анализ.

Чрез изотерапията се постигат положителни резултати в работата с деца с различни проблеми – изоставане в психично или умствено развитие, говорни дефекти – заекване, някои нарушения в слуха или зрението, при аутисти, където е затруднен вербалният контакт.

В сферата на социалните дейности заниманията с изобразително изкуство имат по-скоро възпитателна, отколкото терапевтична функция. Според Т. Попов това е „педагогическото направление на арттерапията, което е относително самостоятелна насока на арттерапевтичната работа и е различно от чисто медицинската“ [1, с. 47]. В този аспект арттерапията се прилага не само когато има нужда от лечение, а и като превенция – чрез нея се решават емоционални и психологически проблеми, преодоляват се кризи и трудности в развитието – дава се социално приемлив изход на агресивността, възстановява се душевното равновесие и се постигат положителни промени в поведението.

Известно е, че рисуването е една от любимите дейности на всички деца. Още от най-ранна възраст те рисуват с огромно желание. В училищната възраст интересът към рисуването постепенно отслабва. Особено в преходния период на преминаване от детство към юношество, се наблюдава затихване на творческото вдъхновение, изчезват непринудеността и ентузиазмът, така характерни за детската рисунка. Детето емоционално и във въображението си взема активно участие в това, което изобразява, без да се интересува толкова от крайния резултат. При подрастващия, обратно, започва да доминира резултатът от дейността, а не самата дейност. Появява се несъответствие между желанието и изобразителните умения за тяхното осъществяване, повишена самокритичност и неувереност в собствените възможности. В посочената възраст все повече изчезва свободният изказ и желанието да се рисува по въображение. Наблюдава се постепенно отдръпване от изобразителната дейност. Една съществена част от учениците на възраст между 12 и 14 години окончателно загубват интереса си към увлекателното занимание, каквото е било до сега за тях рисуването.

Изобразителната дейност често се свързва с високи изисквания. Обезкуражаването може да настъпи още в детството. Чрез въпроса:

„Какво представлява това?“, родителите понякога неволно внушават на детето, че наричаното винаги трябва да бъде разбираемо и конкретно – т.е. възможно най-близо до действителността. За една по-чувствителна натура това убеждение и недостатъчната мотивация са достатъчни аргументи в периода на пубертета за заключението: „Аз не мога да рисувам, защо да се занимавам с това?“ От друга страна трябва да се вземе под внимание, че точно на този етап от развитието си подрастващите са най-уязвими и податливи на лошо влияние и голяма част от тъй наречените „проблемни деца“ са в посочената възраст. Всичко това понякога значително може да усложни работата на артпедагога при провеждане на терапията. Необходим е опит и професионализъм, за да се наложи убедително твърдението, че рисуването не е привилегия само за художниците или преподавателите - всеки, който е в състояние да държи четка или молив, може да рисува. Трябва да се отчете и една друга особеност – когато усети, че е подложен на тест, човек неволно се затваря, включва защитните си механизми и започва да отговаря на определени очаквания.

Начин за преодоляване на всичко това и за по-добро мотивиране, както и подтикването към занимания с творчество, представлява доброто познаване на така наречените „сензитивни“ – най-развиващи видове изкуства и художествена дейност за всяка възраст. Съчетаването на художествената и приложната дейност, сложното преплитане на техническия и изобразителен процес хармонизират най-добре с креативните особености на подрастващите.

Творческата дейност включва не само рисуването с бои, но и работата с най-разнообразни материали. Според вида на материалите и техниките изобразителната дейност се осъществява в две насоки – плоскостно и пластично (обемно) изобразяване.

Плоскостното изображение се постига с рисуването с бои (акварел, темпера, гваш, пастел и др.), с едноцветен материал и печатането върху хартия. Такова изображение може да се постигне и със създаването на апликации и колажи – тук технологичният процес включва рязане, късане, смачкване, сгъване и лепене на цветни хартии. При тази техника за създаването на конкретен образ е необходимо наличието на предварителен замисъл. Друга възможност е приложението на така наречените алеаторични техники (от латински aleum – игра на зарове), към които се

числят получаването на мраморен ефект, издухване на боята, пръскане, батик и батик върху хартия. Определящо за тези техники е това, че крайното изображение е трудно предвидимо и до голяма степен зависи от случайността.

При обемното изобразяване крайният продукт от творческата дейност има триизмерна форма. То състои в преработката на различни природни и изкуствени материали – глина, пластилин, картон, папие-маше, гипс, парафин, кожа, дърво, метал, пластмаса, пясък, миди, текстилни и др. Работните процеси включват моделиране, формоване, леене, съединяване, наслояване, резбоване, сплитане, стъргане, рязане. Възможно е комбинирането на различни материали, което само по себе си също е творческа дейност.

Във възпитателен аспект много интересни изделия могат да се получат от отпадъчни материали. Чрез креативно преработване на различни, наглед непотребни неща – опаковки, фолия, бутилки, дискове и др., може да се получат най-разнообразни произведения на изкуството – както плоскостни, така и триизмерни изображения, та дори и художествена инсталация.

От особено значение за успешното протичане на арттерапията е изборът на изобразителните средства – материали и техники. Всеки материал се отличава със своеобразна провокативност и активизираща сила. Понякога самото им присъствие подтиква човека да ги използва. Колкото по-интересен е материалът за детето, толкова по-директна и спонтанна ще бъде личностната му изява. Всеки предмет оказва определено въздействие със своите качества. В този аспект различните цветове могат да действат привлекателно и вдъхновяващо, интересните и нови инструменти - стимулиращо и подканващо. Правилно подбраните материали и техники могат да доведат до отключване на спомени, асоциации, очаквания, нагласи, идеи или начин на поведение, които да подпомогнат терапевтичния процес. Радостта от успешно изпълнение на конкретната задача ще спомогне за повишаване на личностната самооценка и увереност в собствените сили и възможности. Изобразителната дейност ще бъде увлекателен и носещ удоволствие процес, придружен със самовглъбяване и постигане на удовлетворение и вътрешно спокойствие. Не трябва да пропускаме и още един важен резултат от арттерапевтичните

занимания – излизане наяве на неподозирани до един момент заложи и наклонности, които, поощрявани и умело ръководени, могат да се развият в способности.

От изложеното до тук могат да се направят следните изводи:

1. Изотерапията подсказва конкретни способности за прилагане на изобразителни техники и средства, но те нямат задължителен характер. От учителя зависи степента и интензитета на прилагането им.

2. Подрастващите с творчески заложи трябва да бъдат обект на специално внимание и подходи, които да им предоставят възможност да развият изобразителните си способности.

ЛИТЕРАТУРА

Попов, 2004: Попов, Т., Изкуството във възпитателната и арт-терапевтичната работа с деца и подрастващи – *Образование*, бр.2, 2004.

Рудестам, 1993: Рудестам, К., Групповая психотерапия, М., 1993.

Kaufhold, 1979: Kaufhold, T., Bildnerisches Gestalten zur Forderung des entwicklungsge-storten und des Behinderten Kindes, Ravensburg, 1979.

Представена за печат на 07.10.2007 г.